

Posudok na habilitačnú prácu Zuzany Mészárosovej-Lampl *Sociológia Maďarov na Slovensku...*

Práca Zuzany Mészárosovej-Lampl *Sociológia Maďarov na Slovensku* (1. Zväzok, *Slovenský a Maďar*, Šamorín: Fórum inštitút 2013, 148 strán) je želateľnou publikáciou v slovenskom akademickom i širšom odbornom prostredí, najmä v kontexte formovania súčasných podôb multietnickosti v SR. Kniha sumarizuje základné parametre identifikácie Maďarov na Slovensku, a to najmä z perspektívy dát, získaných štandardnými kvantitatívnymi technikami (dotazníkové zisťovania, cenzy a pod.), ktoré zisťujú deklarovanú príslušnosť. Výrazne menej empirického materiálu je získaného nuansovitejšie, napríklad dlhodobým etnografickým výskumom. Aj preto je konceptualizácia a analýza každodennej konštrukcie identít Maďarov a ich kontextuálna dynamika limitovaná.

Práca je rozdelená na úvodnú teoretickú časť, ktorá zahŕňa tak definície „Slovenského Maďara“ ako aj čiastočný ponor do odbornej literatúry na tému identít, národa a etnicity. V ďalších dvoch častiach autorka predstavuje (a v menšej miere aj interpretuje) výsledky cenzu v otázke národnosti či čiastkové výskumy na tému viacvýznamovosti identifikácie Maďarov na Slovensku. Knihu uzatvára prípadová štúdia o meniacej sa etnickej skladbe obyvateľstva v blízkosti Bratislavy. Práca tiež obsahuje viaceré cenné štatistické informácie, ktoré môžu byť podkladom pre ďalšie štúdie.

Pre čitateľa v slovenčine (a to aj akademického) je informačne najcennejšia kapitola o rôznych aspektoch sebaidentifikácie Maďarov v SR (materinský jazyk, škola, zmiešané manželstvá a iné kritériá príslušnosti). Vhodne zvolená prípadová štúdia o etnickej sa meniacich oblastiach v blízkosti Bratislavy – a najmä komparácia prostredia migrácie Slovákov v Maďarsku (za hranicou Bratislavy) a na Hornom Žitnom ostrove – je nedostatočne explorovaná, hoci by mohla zásadne obohatiť – a bol to zrejme aj pôvodný zámer autorky – predchádzajúce „štatistické“ kapitoly. Finálnej kapitole chýba významnejšie prepojenie s témou ostatných častí. Produktívne by napríklad bolo teoretické i empirické porovnanie vzorcov viacetnickosti v autochtónnom prostredí (neovplyvnenom migráciou) a suburbánnym prostredím.

Teoretická časť je každopádne postavená málo ambiciózne. Nie je úplne jasné autorkino teoretické východisko. Neponúka napríklad komparatívny rámec pri teoretických úvahách o etno-národných identitách v Európe. Vhodné by z tejto perspektívy bolo zdôrazniť prečo je štúdium Maďarov na Slovensku teoreticky i empiricky zaujímavé – od „nationalising nation-state“, v ktorom ani SR nie je statická idea a prax, až po osobitné modely tolerance v kontexte post-uhorského vývoja najmä v porovnaní s inými multietnickými regiónmi Európy.

Problém iného druhu je autorkino rutinné narábanie s výrazmi ako „kultúra“ či „identita“. Z kontextu nie je celkom jasné z akej teoretickej perspektívy ich používa. Tvrdenie (za všetky napríklad na s. 81), že 89% respondentov „národnosť odvodzuje od kultúry“ je mátuca preto, lebo kultúra, ktorú pravdepodobne respondenti i zostavovatelia dotazníka mali na mysli, je súčasná národná kultúra, teda produkt nacionalizmu - primárne politických vzťahov a procesov, ktoré síce sú v konečnom dôsledku tiež „odvodené od kultúry“, avšak zďaleka nie

všetko „v kultúre“ je produktom nacionalizmu. Podobne problematcky znie napríklad používanie adjektíva „štátotvorný“, v ktorom je „kultúra“ podobne zamknutá v metodologickom nacionalizme. Problematicky tiež vyznieva zistenie, že 35% Maďarov má v prvom rade k Slovensku „väzby teritoriálneho charakteru“ (s. 85). Toto tvrdenie ignoruje fakt, že teritorialita je tiež sociálne konštruovaná a má politicko-ideologickú dimenziu (napríklad v podobe nacionalizmu). V duchu týchto kritických poznámok vyznieva problematcky napríklad aj pasáž na s. 97: „Ak niekto povie, že je vtedy Maďarom, kedy mu to vyhovuje, ba dokonca len vtedy, keď sa mu to vyplatí, snáď ho oprávnene charakterizujeme ako Maďara pre prospech“ nenáležite vytvára dojem, že takéto národné renegátsvo je charakteristické práve pre Maďarov, resp. Maďarov v SR. Je pritom jasné, že ľudia všade na svete veľmi pragmaticky manipulujú sociálnymi identitami. Všetky tieto výčitky nie sú zásadnými chybami štúdie o deklarovanej etnicite, ale ukazujú, že text mal významnejšie precizovať konceptuálne uchopenie empirických zistení.

Pri oboznamovaní s výsledkami cenzov by bolo vhodné akcentovať dynamiku tvorenia identít, a to aj väčšinových. Empirický fakt úbytku ľudí hlásiacich sa k maďarskej národnosti na Slovensku by v tomto kontexte bol jednoduchšie vysvetliteľný, najmä ak by boli zapojené hypotézy ako znižujúci sa pocit ohrozenia (pokles významu hungarofóbie v slovenskom nacionalizme) ale aj rastúci význam sociálnej mobilizácie či konformity pre asimiláciu. Podobne aj fakt, že viac ľudí deklaruje maďarský materinský jazyk ako je celkový počet obyvateľov hlásiacich sa k menšine, nie je výnimočný pre slovenských Maďarov, ale pre menšinovú situáciu všeobecne.

Ako nevyužitú príležitosť knihy považujem slabú rozpracovanosť takých závažných zistení ako napríklad, že „rozvoj zmiešaných území prináša asimiláciu“ či normatívno-filozofickú otázku, či už nie je načas, aby Slovenská republika – ako krajina deklarujúca príslušnosť k hodnotám Európy, teda k zachovaniu diverzity – nemá zásadnejšie vstúpiť do podpory zachovania maďarskej menšinovej komunity na Slovensku, napríklad tým, že uzákoní povinnosť dvojazyčnosti (aj pre väčšinu) na územiach, ktoré obýva autochtónne významná maďarská menšina. Podobne ako v prípade akcentu na dynamiku slovenského nacionalizmu, významnejšiu pozornosť by tiež bolo vhodné venovať dynamike vzťahu materskej krajiny (Maďarskej republiky) k profilácii maďarskej menšiny v SR a podpore jej politickej reprezentácie. Keďže v prípade predkladanej práce sa nejedná o akademickú prácu v úzkom zmysle, ale aj o text, určený širšiemu odbornému publiku (knihu vydal think-tank), zameranie na aplikovanosť zistení – napríklad v záverečnej kapitole – by nebola na škodu.

Napriek uvedeným kritickým poznámkam sa však v kontexte slovenskej akademickej komunity jedná o korektnú a štandardnú prácu. Publikácia spĺňa podmienky habilitačnej práce a na jej podklade odporúčam po úspešnom absolvovaní habilitačného konania udeliť kolegyni Lampl-Mészárosovej akademický titul docent/docentka v odbore sociológia.

30. 12. 2014

Juraj Buzalka, Fakulta sociálnych a ekonomických vied UK